

НА КОНКУРС «ЛЮДИНОТВОРЕННЯ»

Ірина СОЛОВЦОВА,
старший викладач ЗЛ Академічного
ліцею при ХДПУ, старший викладач
кафедри світової літератури та
культури ХДПУ

Ібсен — реформатор європейської драми

Мета уроку: визначити специфіку драматичного конфлікту «нової драми» Ібсена, новаторство структури її дії та особливості композиції, аналізуючи «Ляльковий дім»; з'ясувати поняття: зовнішня та внутрішня дія, аналітична композиція; поглибити навички аналізу драматичного тексту нетрадиційної поетики кризь призму його форми; формувати особистість, здатну критично мислити, всебічно обґрунтовувати будь-який висновок чи гіпотезу, захищати власну думку.

ХІД УРОКУ

Мотивація навчальної діяльності

Вступне слово вчителя. На минулому уроці ми розглядали еволюцію творчості норвезького драматурга Г. Ібсена — визначного реформатора європейської драми, засновника «нової драми», суворого аналітика доби, та розпочали аналіз першої дії його п'єси «Ляльковий дім».

Чи не з'явилося у вас відчуття, що твір скорше присвячено проблемам сімейно-побутового або сімейно-психологічного гатунку?

Якщо навіть хтось із учнів і визначить цей твір як соціально-психологічну драму, то, мабуть, він ще не зможе обґрунтувати свою відповідь. Тож пропонуємо проаналізувати твір, аби аргументовано довести чи спростувати, що п'єса Ібсена є соціально-психологічною драмою.

Актуалізація опорних знань

1. Особливості розвитку драми на межі століть, відомості з теорії літератури. Назвіть визначальні чинники нової драматургії на межі ХІХ—ХХ ст.

Драма та театр на ранніх стадіях свого розвитку тяжіли до заплутаних інтриг та до залучення випадковостей. Наприкінці ХІХ століття проблема розладу між особистістю з її сподіваннями та самим буттям з його суспільними інститутами домінувала в творчості драматургів. Поява таких конфліктів обумовлювалася не поодинокими актами волі окремих особистостей, а рухом самої історії протягом вельми тривалого часу. Цей різновид конфлікту виявився якісно новим за характером. Новаторський конфлікт можна було відтворити тільки дією такого типу, де у порівнянні із зовнішніми вчинками персонажів (зовнішньою дією) переважала їхня інтелектуальна, емоційна активність. Такий тип дії засновується на зображенні насамперед динаміки почуттів та думок героїв і визначається як внутрішня дія.

2. Учні називають провідні елементи розвитку сюжету та значення кожного з них. (Експозиція, розвиток дії, кульмінація, розв'язка.)

3. Пропонуємо учням нагадати зміст експозиції твору.

У затишному, з гостинно відчиненими дверима будинку подружжя Хельмерів зустрічає Різдво. Сьогоднішній добробут вони заслужено вистраждали. Одне до одного вони ставляться турботливо. Вони ще закохані одне в одного.

Аналіз структури дії та визначення особливостей композиції твору. Складання опорно-логічної схеми

а) Визначення зав'язки, аби з'ясувати характер конфлікту (бесіда):

1. Назвіть момент — зав'язку сюжету п'єси «Ляльковий дім».

Поява повіреного Крогстада у будинку Торвальда вдруге за вечір — щоб шантажувати Нору. Саме після цього Нора втрачає спокій.

2. Чи можна вважати, що конфлікт твору виникає саме тоді, як з'являється шантажист у будинку Хельмерів? (Малюємо схему — див. с. 20)

Конфлікт виник ще вісім років тому, коли Нора була змушена взяти гроші в борг та скоїти кримінальний злочин — підробити підпис батька на векселі.

3. Чому так вчинила головна героїня: вона одержує насолоду, коли приховує правду від чоловіка, чи вона — розважлива злочинниця?

Головна героїня опинилась у такому становищі випадково. Порушуючи один з провідних принципів сім'ї (ніколи не брати в борг!), Нора вступила у конфлікт із власними — бути завжди щирою у стосунках з коханим чоловіком.

4. Чи тільки із власними принципами вступила у конфлікт Нора?

Нора наважилася підробити підпис батька на векселі, коли той перебував при смерті, тобто вступила у конфлікт із законом і стала мимоволі злочинницею.

5. Чи можна вважати, що Нора свідомо вступила у конфлікт із законами? Хто встановлює закони? То з ким або з чим перебуває в конфлікті героїня: можливо, з Крогстадом? Який характер цього конфлікту?

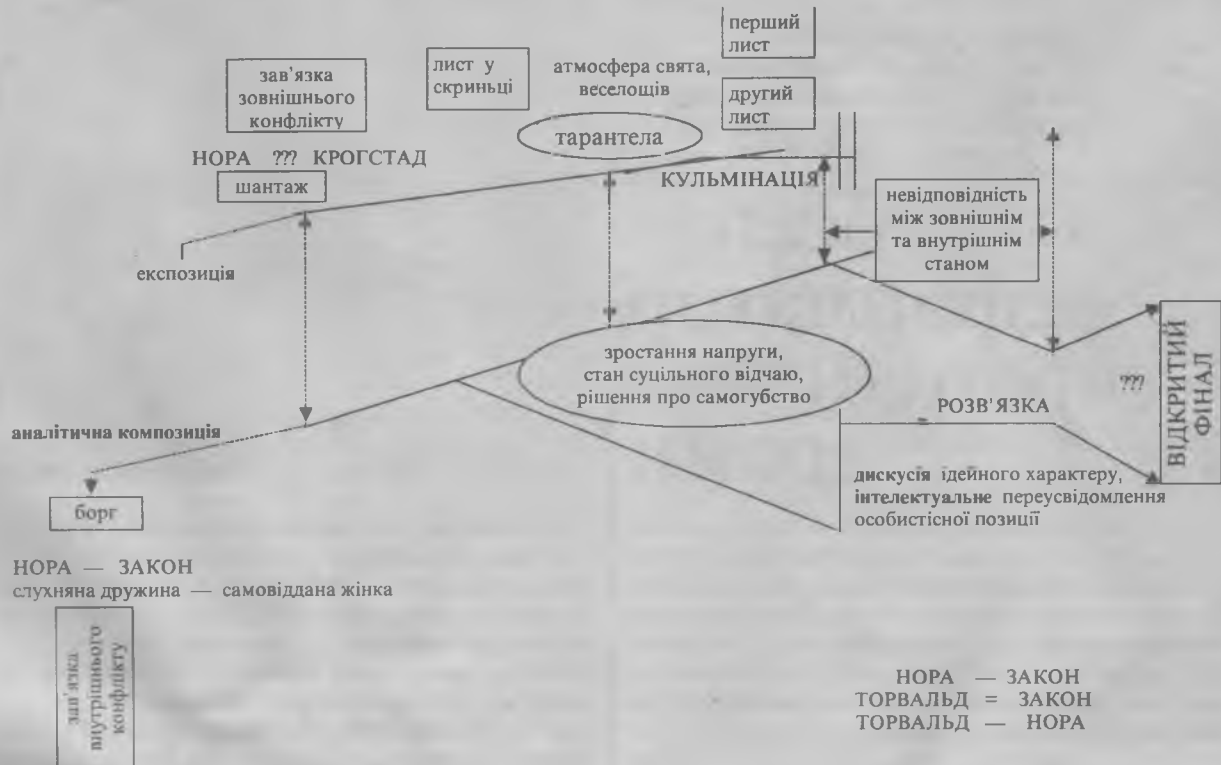
Героїня конфліктує із законами суспільства. Це воно встановлює, а потім безжально вимагає дотримання законів, не звертаючи уваги на обставини скоєння злочину. Це конфлікт соціально-психологічного характеру;

б) Визначення особливостей композиції п'єси:

1. Чи зустрічали ви вже таку побудову дії, коли зав'язка на рівні зовнішніх подій не збігається з моментом виникнення конфлікту? Яким чином ми встановили, що не шантаж, а саме момент укладення векселя є зав'язкою п'єси?

Ми з'ясували це шляхом аналізу. Поява Крогстада тільки виявила вже існуючі суперечності, але не спричинила їх.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ДРАМИ ГЕНРІКА ІБСЕНА

Слово вчителя. Однією зі специфічних рис драматургії Ібсена є його тяжіння до аналітичної композиції: весь хід подій спричинений таємницями минулого.

2. Що змінилось у вашому уявленні про цю сім'ю, про Нору після розмови героїні з фру Лінне, а особливо — після візиту Крогстада? Змінилося щось у поведінці Нори після цього візиту? Що саме? (Учнів потрібно підвести до висновків, що саме аналітична композиція сприяє розкриттю глибинної суперечності між благополучною видимістю життя Хельмерів, удаваною безтурботністю Нори та драматичною сутністю духовного, внутрішнього життя героїні, істинної природи її особистості та стосунків подружжя. Водночас така структура дії забезпечує домінування над зовнішньою внутрішньої дії);

в) Аналіз розвитку дії, складання схеми (підкреслення ідейного значення розвитку внутрішньої та зовнішньої дії як протиставлення сутності і вигляду);

Аналіз найважливіших моментів розвитку дії має продемонструвати майстерність Ібсена у розкритті внутрішнього стану героїні, еволюції її думок у підтексті (мистецтво побудови монологу, діалогу), у гарячкуватих діях, у використанні драматургом навіть символічних деталей на сцені.

Родова специфіка драматичного тексту полягає у тому, що його автор має змогу продемонструвати те, що романіст або поет повинні висловити. Образ ялинки (прикрашання, вигляд у II дії) аналізується завжди. На наш погляд, особливо увагу необхідно звернути також на одяг. Різноманітні дії з костюмом капріччанки та розмови про маскарadne вбрання набувають у розвитку дії символічного сенсу: поява у вітальні в момент збентеження, спроби його «поновити», розмови з Ранком про інший костюм, панчохи (натяк на інтимність з певним обмеженням: покажу як лікарю, другу), перед спробою самогубства вбирання у доміно, скидання святкової машкари перед вирішальною розмовою з чоловіком.

Деталь — лист у поштової скриньці — наочно змальовує наближення загрози. Сцену найвищої напруги зовнішньої дії — виконання тарантели — доцільно аналізувати, використо-

вуючи прийом словесного малювання. Учні повинні уявити три постаті на сцені: дві завермі чоловічі і — збентеженої героїні, якій «належить» весь простір сцени. Вона виконує святковий танець у найжахливішому стані. Ця невідповідність її внутрішнього стану із зовнішньою безтурботністю складає основу аналітичної композиції, що викриває сутність характеру стосунків у сім'ї, устрою всього тодішнього суспільства;

г) Визначення кульмінації, акцентування її специфіки:

Жахливість прозріння Нори після почутого від чоловіка по прочитанню першого листа шантажиста та після його вигуку: «Я врятований» — у мить одержання другого легко аналізуються учнями. Пропонуємо учням з'ясувати, в якому випадку після прочитання другого листа був би жахливішим стан Нори: в разі дотримання її чоловіком свого попереднього рішення чи після його «пробачення». Роздуми мають підвести старшокласників до розуміння безпринципності Торвальда як причини повного розчарування у ньому дружини та суцільного переусвідомлення нею колишніх власних переконань і поглядів.

д) Аналіз розв'язки, з'ясування її новаторського характеру:

1. Чи минулася загроза, що збентежила Нору, чи порушила спокій налагодженого життя її сім'ї? Коли?

Відповідь на це питання підводить учнів до висновку, що Ібсен досяг філігранної майстерності у композиції цього твору: причини зовнішнього конфлікту зникли, боргову розписку знищено. Уся розв'язка відбувається на рівні тільки внутрішнього конфлікту. Світова драматургія такого ще не знала. Тому Ібсена і визнано реформатором європейської драми.

2. Чому ж Нора не радіє відновленню спокою та щастя у родині? Чого піде з будинку саме цієї ночі, коли все нарешті владналося?

Ключові моменти останнього діалогу подружжя проаналізуємо як розв'язку внутрішнього конфлікту твору, що майже збігається з кульмінацією (я приховувала свої погляди від батька або в мене були ті ж самі погляди; «в мене став твій смак»; маю священні обов'язки перед собою, бо насамперед я людина, «я зовсім інакше міркую про все, ніж ти»; «я ж

зовсім не знаю, що таке релігія», але «я розберусь і в цьому»; «Мені треба вяснити собі, хто правий — суспільство чи я»). Героїня переусвідомила своє ставлення до релігії, становище у родині, у суспільстві, прагне віднайти власну особистість.

3. Група «дослідників» повідомляє результати порівняння першого та останнього діалогів подружжя: героїня та її чоловік в останньому діалозі жодного разу не говорили про Нору у третій особі (як про не-істоту, не-особу — лялечку). Вперше чоловік почує від дружини у III дії: «я хотіла», «я вірила», «я зрозуміла», «я інакше міркую», «я не хочу тут залишатись», «я звільняю тебе».

Складання опорної схеми спонукає до висновку, що ідейна дискусія між подружжям являє собою розв'язку твору. Висловлення своїх поглядів висвітлює сутність внутрішнього конфлікту — позиції чоловіка та дружини діаметрально відмінні: Торвальд живе у злагоді з суспільними законами, а Нору, людину з «палким серцем», вони дратують. Зречення героїні у власних попередніх поглядів, ідейних позицій, пристрасне бажання віднайти нові обумовлює визначення специфіки композиції терміном **інтелектуально-аналітична**.

4. Чи вирішується остаточно складний внутрішній конфлікт твору вчинком Нори? (Героїня йде з дому, сподіваючись винайти для себе нові власні ідеали. Отже конфлікт не вирішений, а лише визначений. Його розв'язання можливе лише

поза рамками твору. Ця незакінченість конфлікту створює **відкритий фінал**. Найважливішим внеском у розвиток світової драми, літератури загалом дослідники вважають винайдення Ібсеном такого типу фіналу, який дав змогу відтворити тривалий конфлікт особистості з власними сподіваннями, самим буттям.

Закріплення та систематизація знань

1. Поясніть значення терміна «інтелектуально-аналітична композиція». В чому полягає аналітизм побудови «Лялькового дому»?

2. Порівняйте розвиток зовнішньої та внутрішньої дії в п'єсі «Ляльковий дім». З'ясуйте їхнє місце у творі.

3. Чому Ібсена вважають творцем «нової драми»? Назвіть основні риси її поезики за схемою. (Характер конфлікту, складність структури, тип фіналу).

Підсумок уроку

«Ляльковий дім» — класичний зразок соціально-психологічної драми. Єдність і цілісність ідейного задуму й усіх елементів структури, всієї художньої системи цієї п'єси зумовлюють її чільне місце серед шедеврів світової драматургії.

Ібсен — найталановитіший реформатор драми на межі XIX—XX ст.

Домашнє завдання

Підготуватися до аналізу системи образів.

Алла ЛУКІВ,
старший викладач ЗЛ та УЛ
Академічного ліцею при ХДПУ,
заступник директора з наукової
роботи, аспірантка кафедри історії
світової літератури і культури ХДПУ

І.Срезневський: на перехресті шляхів європейського та українського романтизму

Кінець XVIII і перша третина XIX ст. — панування романтичної естетики в європейських країнах. Романтики прославляли народ, його пісенну культуру, традиції як вияв своєрідного національного духу. Вони зруйнували старе зверхне ставлення до народної культури як до чогось явно нижчого, вульгарного, ствердивши, що саме з народного джерела інтелектуали можуть черпати найкращі зразки для своєї творчості. Кожна народна культура має свою самобутню цінність і по-своєму спричиняється до духовного збагачення світу.

Романтизм особливо прихильний до слов'янських народів, які найкраще зберегли консервативні, патріархальні риси, а отже, були найближчими до незіпсованих цивілізацією народного побуту й культури. Європейські романтики висували слов'янський фольклор у центр тогочасних художніх зацікавлень, а серед слов'ян виділяли особливу роль україн-

ців. Хресний батько романтизму й модерного націоналізму німецький філософ Йоганн Готфрід Гердер пророкував початок слов'янської доби в Європі. Він записав у щоденнику: «Україна стане новою Грецією — в цій країні чудовий клімат, щедра земля, і її великий, музично обдарований народ прокинеться колись для нового життя».

Україна з її багатою природою, задушевністю народних пісень і героїчним минулим ввижалася романтикам утраченим раєм. Українські сюжети, насамперед пов'язані з козаччиною, надихали багатьох європейських поетів, художників і композиторів (Байрон, Делакруа, Ліст). Адам Міцкевич називав українців найпоетичнішими і наймузичальнішими з-посеред усіх слов'янських народів.

Польські та російські поети й фольклористи знаходили в українській народній культурі деякі жанри, наприклад, іс-